

РОЗДІЛ VIII. ЮВІЛЕЇ: РОЗПОВІДІ ПРО ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ

ЗНАВЕЦЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологія в сучасному просторі лінгвістичної науки перебуває на передньому краї, тому що поповнення її складу є найбільш інтенсивним: щосекунди з'являються нові слова та словосполучення на позначення новітніх явищ, понять, приладів, процесів та ін. Сьогодні можна говорити про спеціальну мову як вияв сукупності спеціальних та штучних знаків, які використовуються в науці, мистецтві та технології. Терміни сьогодні оточують не лише науковців, дослідників, а й стали органічним складником життєдіяльності кожного. Що п'ять років – спеціальна термінологія стає ємнішою на одну третину. Аналізуючи те чи те явище, автор прагне віднайти найдосконаліші характеристики для нього, що зумовлює смислове нашарування, ускладнення, тому досліднику необхідно постійно наголошувати на відповідному значенні, смислі. Сьогодні слід говорити про термінологічні корпуси окремих наукових галузей, що в цілісності своїй вимагає створення цілісного Національного термінологічного корпусу. Термінологія вимагає системної та систематичної роботи з адекватним баченням внутрішніх зв'язків і відношень між її окремими підсистемами, визначення закономірностей взаємопроникнення термінологічних галузей.

Висловлене виокремлює, наскільки компетентною та досвідченою має бути особистість науковця, щоб працювати в термінологічній сфері на відповідному рівні. І ще одне... Термінологія вимагає активної співпраці фахівців різних галузей знань – від власне лінгвістичних до суто професійних. Лінгвіст у цьому разі повинен володіти не лише власне лексикографічним виміром умінь і навичок, а й відчувати душу термінологічного слова, його статус та функційне навантаження у відповідній науковій сфері. Таким відданим термінологічній праці є талановита дослідниця професор Л.О. Симоненко¹, яка пов'язала все своє життя з цією відповідальною ділянкою наукової діяльності.

Л.О. Симоненко прийшла в лінгвістику зовсім не випадково – в омріяну науку її вело тривожне дитинство, важкі роки війни, навчання в школі. Народилася Людмила Олександрівна Симоненко (Поплавська) в с. Міроцьк Бородянського району Київської області 15 вересня 1936 року. Не простими були дні воєнного лихоліття: в цей час сім'я переїжджає на батьківщину матері – с. Новоселиця Малинського району Житомирської області. Хоч скільки років минуло, а й досі стоять перед очима ті скрутні роки повоєнного дитинства, коли пішов із життя батько і коли, здавалося, годі й мріяти про продовження навчання. Та все це не

¹ Див. матеріали: Симоненко Л.О.: Бібліографія вчених України / автор вступн. ст. Л. Туровська. – Київ: Інститут української мови НАН України, 2006. – 52 с.; Берегиня української термінології : до 75-річчя з дня народження професора Л.О. Симоненко / автор вступн. ст. Н.В. Артикуца. – Київ: КНЕУ, 2011. – 64 с.;

спинило Людмилу Олександрівну...

Уже в шкільні роки неодноразово Л.О. Симоненко задумувалася над звучанням рідного слова, брала активну участь у різноманітних обговореннях питань стилістичної української норми, ділилася своїми думками з однокласниками. Постійно працювала над собою – фонди шкільної та сільської бібліотек знала майже напам'ять. По закінченню Іршавської школи відразу поїхала до Києва, щоб стати кваліфікованим філологом. І сьогодні зі сміхом пригадує ту мандрівку з подругою ранковою столицею, коли, йдучи вулицею, раптом зауважили назву «Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні», відчули, що саме тут їм слід навчатися. Ще була рання година, то ж на вході їх зустріла чергова. Почувши детальну розповідь двох випускниць школи, зауважила: «Тут ви справді працюватимете, але вже по закінченню вищого навчального закладу» і показала найзручнішу дорогу до Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (тоді – Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького), який став на весь період навчання на мовно-літературному факультеті з 1953 року до 1957 року рідною домівкою і в прямому і в переносному смислі слова. Адже тут знайшла Людмила Олександрівна чимало однодумців, зустрілася з непересічними особистостями. Найбільшим щастям науковець і досі вважає професорсько-викладацький склад факультету. Зі вчорашніх абітурієнтів вишівським лекторам та асистентам за досить короткий час вдавалося робити не лише справжніх майстрів учительської справи, а й формувати зацікавлення питаннями мовної організації, співвідношення мови й мислення, спонукати студентів до постійного науково-дослідницького пошуку. Завдяки останньому в Л.О. Симоненко сформувалися й постали чіткими пріоритети професійного становлення, що визначилися як вирішальні у встановленні життєвих цінностей і зіграли провідну роль у творчому становленні. Після закінчення вишу, за чинними на той час правничими приписами, поїхала працювати учителем в Лясківську семирічну школу Народицького району Житомирської області. Родинні обставини мотивували в 1958 році переїзд до Києва, де неповних три роки (1959 – 1962 рр.) працювала вихователем дитячого садка. Випадкова зустріч 1 червня 1962 року з А.А. Бурячком (тоді науковим співробітником Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, згодом – професор, доктор філологічних наук) стала символічною, адже після цього вона стає спочатку старшим лаборантом (1962 – 1964 рр.), згодом молодшим науковим співробітником відділу лексикології та лексикографії цього академічного закладу. Систематична робота зі словом, величезним лексичним масивом української мови дали змогу Л.О. Симоненко по-іншому осягнути й осмислити незвідані простори словникового фонду української мови. Все частіше вона задумується над закономірностями та особливостями упорядкування лексики загалом та окремих її груп зокрема. Л.О. Симоненко стає аспірантом Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (1959 – 1962 рр.). Її захоплює робота над кандидатською дисертацією «Мікологічна лексика української мови» під керівництвом одного з провідних українських лексикографів – професора, доктора філологічних наук Л.С. Паламарчука. Після захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (1973 р.) Людмила Олександрівна стає вченим секретарем відділу лексикології та лексикографії, а згодом (1978 р.) – старшим науковим співробітником групи наукової термінології. Весь науковий простір далі пов'язаний із термінологічною сферою.

З утворенням Інституту української мови НАН України Л.О. Симоненко стає завідувачем сектору наукової термінології (1991–1993 рр.), а згодом – завідувачем відділу наукової термінології (1993–1996 рр.), провідним науковим співробітником, керівником групи наукової термінології (1996–2008 рр.). Водночас Людмила Олександрівна виконує значну науково-організаційну роботу з координації термінологічної роботи в Україні, налагоджуючи творчу співпрацю з відповідними кафедрами провідних вишів на посаді вченого секретаря і заступника голови Комітету наукової термінології НАН України – Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка», Донецького національного університету та іншими. Особливо активні творчі зв'язки формуються зі спеціалізованими вишами – медичними, технічними і под., що мотивовано необхідністю розбудови української термінології в різних галузях наукових знань – біологічній, медичній, судово-медичній, фармацевтичній, фізичній, хімічній, юридичній тощо. Відчуваючи необхідність активного обговорення найактуальніших питань термінотворення, наболілих проблем кодифікації українських термінів, упорядкування норми на всьому просторі наукової термінології формалізує ідею проведення міжнародної наукової конференції «Українська термінологія і сучасність». Ентузіазм, творчий запал Людмили Олександрівни та підтримка однодумців дають свій результат – міжнародна термінологічна конференція набуває статусу регулярної, а виголошені доповіді на пленарному і численних секційних засіданнях стають основою збірника наукових праць з такою ж назвою².

² Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. I / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 1996. – 121 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. II / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 1997. – 239 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. III / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 1998. – 269 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. IV / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2001. – 361 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. V / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2003. – 324 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. VI / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2005. – 446 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. VII / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2007. – 411 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. VIII / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2009. – 256 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. IX / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2011. – 304 с.; Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип. IX / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Київ: КНЕУ, 2013. – 301 с.

Термінологічна загалом, а термінографічна зокрема праця вимагає заглиблення в нормативно-кодифікаційний простір національної мови і водночас у багатовимірні площини відповідної наукової галузі. Редагуючи той чи той словник, Л.О. Симоненко намагалася не лише пройти стежками становлення термінологічної прескрипції, а й схарактеризувати її системність, належно відбиваючи в медійному просторі словника³. Редагування словникових студій вимагає бережливого ставлення до авторської стихії упорядника та уміння в коректній формі донести правильність пропонованого варіанту, необхідність заміни того чи того терміну, відбиття його зв'язків у загальному просторі лексикографічної праці. Влучно про функційний статус редактора-лексикографа, його високу відповідальність сказав професор, доктор медичних наук, завідувач кафедри судової медицини і медичного законодавства, декан медичного факультету № 3 Донецького національного університету імені Максима Горького Олександр Іванович Герасименко: «Мені пощастило, як фахівцеві судової медицини, разом з Людмилою Олександрівною працювати над підготовкою до видання «Словника-довідника термінів судової медицини» (Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2002), брати участь у ряді наукових конференцій з української наукової термінології, співпрацювати з низки інших питань. Скрупульозності, аргументованості, обґрунтованості, педантичності та іншим якостям Людмили Олександрівни можна тільки позаздрити... Я вдячний їй за допомогу в проведенні в Донецькому медичному університеті науково-практичної конференції з української судово-медичної термінології, наслідком якої й став виданий як нормативний названий словник-довідник»⁴. Автор цих рядків пам'ятає ті гарячі дискусії, актуально-проблемні виступи, що зав'язалися між правниками, медиками-експертами, криміналістами, працівниками суду, прокуратури щодо дефініції відповідних термінів, послідовного диференціювання їх значення, адже від останнього залежала кваліфікація певної дії, віднесення до тієї чи тієї статті Кримінального кодексу України. Спочатку взорували на відповідники російськомовного тлумачення, згодом зрозуміли, що необхідно напрацювати власну модель з урахуванням правочинних приписів європейських країн, власної національної традиції. Істотним поставало те, що в цьому разі необхідним було взаєморозуміння багатьох гілок наукових знань – медицини, криміналістики, судочинства (від місцевого до Верховного Суду України), юриспруденції та ін. Відповідно і кваліфікація мала поставати симетричною. Сьогодні навіть важко уявити, через які термінологічні терни доводилося проходити для досягнення належного результату. Власне, мова йшла про впорядкування загальнодержавного термінологічного корпусу, що заторкував усі прошарки громадянського суспільства. Необхідним виступало не лише потрактування поняття, його вмонтування в загальнотермінологічну систему з виявом небажаних синонімів, розбіжності в дефінуванні в різних сферах оцінки відповідної дії, а й досягнення консенсусу і в загальній оцінці, і в часткових кваліфікаціях, доповнення певними атрибутивними компонентами для відбиття ситуативної мотивації поняття, значення наповнення терміну.

Л.О. Симоненко – знаний фахівець у термінографії. У співпраці з іншими відомими мовознавцями нею підготовлено низку високоавторитетних академічних словників, з-поміж яких чільне місце належить енциклопедії «Українська мова»⁵, «Українсько-російський словник наукової термінології»⁶ та ін. Людмила Олександрівна працює з укладачами відповідних фахових, а також перекладних та інших словників сумлінно, постійно обмірковуючи доцільність подання певного терміна, обмірковуючи закономірності його засвоєння українською мовою, а в перекладних лексикографічних працях істотними постають питомість відповідного аналога, його поняттєва й значеннєва співвідносність. Свого часу академік НАН України В.М. Русанівський, рецензуючи багатомовні перекладні словники з бджільництва⁷, констатував: «Філологічне опрацювання словників майже бездоганне, що, очевидно, завдячує тому, що науковим консультантом колективу укладачів ... була досвідчений лексиколог Л.О. Симоненко»⁸.

Проф. Л.О. Симоненко активно ділиться своїм науковим досвідом – нею підготовлено більше десяти

³ Див.: Короткий українсько-російський словник фізіологічних термінів / Уклад. О. А. Шандра, Д. М. Тичина, Л. С. Годлевський, В. М. Лупенко ; за ред.: О. А. Шандри, Р. Ф. / Ред.-лексикограф Л.О. Симоненко. – Київ: Вища школа, 1994. – 199 с.; Російсько-український словник для працівників цукрової промисловості / Уклад. А.Я. Гербут, Ю.Д. Головняк, С.Л. Кряквіна та ін. / Ред.-лексикограф Л.О. Симоненко. – Київ: Кобза, 1996. – 298 с.; Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з надійності газотранспортного обладнання та систем : понад 2500 термінів / Уклад. М.Д. Гінзбург / Ред.-лексикограф Л.О. Симоненко. – Харків: НДПАСУтрансгаз, 1999. – 560 с.; Герасименко О.І. Словник-довідник термінів судової медицини / Ред.-лексикограф Л.О. Симоненко. – Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. – 484 с. та ін.

⁴ Герасименко О.І. Життя, присвячене українському слову // Берегиня української термінології : до 75-річчя з дня народження професора Л.О. Симоненко / автор вступн. ст. Н.В. Артикуца. – Київ: КНЕУ, 2011. – С. 14.

⁵ Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.; Українська мова: Енциклопедія. – 2-е вид., випр. і доп. – Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.; Українська мова: Енциклопедія. – 3-тє вид., зі змінами і доп. – Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

⁶ Українсько-російський словник наукової термінології / за заг. ред. Л.О. Симоненко. – Київ-Ірпінь: Перун, 2004.– 416 с.

⁷ Словник бджільництва : Англо-російсько-український / За ред. Л.І. Боднарчука, М.Л. Алексєніцер / Ред.-лексикограф Л.О. Симоненко. – Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 1997. – 344 с.; Словник бджільництва : Німецько-російсько-український / За ред. М.Л. Алексєніцер, Л.І. Боднарчука, К.В. Добровольської / Ред.-лексикограф Л.О. Симоненко. – Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 1999. – 344 с.

⁸ Український пасічник: журнал. – 2000. – № 1. – С. 78.

кандидатів наук, у дисертаціях яких опрацьовано актуальні питання системної організації військової лексики в її історичному розвитку з послідовним аналізом військових звань і посад (Л.В. Мурашко (Туровська)) та найменувань форм військового одягу (Н.О. Яценко), формування та еволюції бібліотечно-бібліографічної (М.В. Сташко (Комова)), медичної клінічної (Н.В. Місник) термінології, не менш вагомими є студювання морфологічної термінології ХХ ст. (І.А. Ярошевич), вияв закономірностей дивергенції в економічній терміносистемі, що зумовили формування термінології податкової діяльності (О.В. Чорна) та ін. Окремо слід наголосити на комплексному дослідженні учнями Людмили Олександрівни окремих терміносистем із визначенням їх системно-структурної організації (археологічна термінологія (С.М. Локайчук)), встановленням функційного навантаження (термінологія журналістики (М.О. Гонтар)) та ін. Відгукуючись про власне наукове та науково-організаційну діяльність ювіляра, проф., д. т. н., голова Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології Держстандарту та Міносвіти України, голова оргкомітету міжнародної науково-технічної конференції «Проблеми української термінології» Б.С. Рицар зауважує: «Зробила проф. Л. О. Симоненко для розвитку й становлення української термінологічної науки чимало. Вже декілька термінологів використовують у своїй практичній чи теоретичній діяльності її монографічні праці й навчальні посібники: *Склад і структура української термінологічної лексики* (1985); *Актуальні проблеми упорядкування наукової термінології* (1987); *Формування української біологічної термінології* (1991); *Біологічна термінологія: формування та функціонування* (2006). Для всіх практиків термінологічної справи особливу цінність має термінологічна діяльність Л.О. Симоненко. Варто згадати такі фундаментальні лексикографічні праці, у підготовці яких вона брала участь як укладач чи редактор-лексикограф: *Російсько-український словник наукової термінології. Біологія. Хімія. Медицина* (1996); <...> *Російсько-український словник зварювальної термінології* (2001); *Словник інформаційних систем і технологій* (2008); *Нові слова та значення. Словник* (2008)»⁹.

Свій творчий потенціал, прагнення створити тяглість української термінологічно-дослідницької та термінографічної традиції проф. Л.О. Симоненко належно реалізує в керуванні аспірантами (підготовлено більше 10 кандидатів наук) й опонуванні (виступала офіційним опонентом у більше, ніж 30 дисертацій, була запрошена для опонування в Університет імені Масарика (м. Брно, Чехія)), а також у керуванні секцією української мови МАН «Дослідник».

Науковий доробок Людмили Олександрівни містить більше 160 праць з актуальних питань лексикології, термінології, лексикографії й термінографії – це і монографії, підручники та навчальні посібники, наукові статті. Сьогодні проф. Л.О. Симоненко активно працює над упорядкуванням термінологічної системи у *Словнику української мови: В 20-ти т.* (автор ідеї та шеф-редактор академік НАН України В.А. Широков) як провідний науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Людмила Олександрівна Симоненко постійно у творчому та організаційному пошуку, їй властиве прагнення до вдосконалення роботи над унормуванням української наукової термінології, залучення до вирішення актуальних питань кодифікації термінологічних шарів різних наук щонайширшого кола фахівців – теоретиків і практиків, формування активного поля обміну думками з проблем термінотворення, співвідношення термінів і номенклатурних знаків, термінів і загальноживаних слів усіх поколінь науковців – від учнів, студентів, аспірантів до співробітників академічних інститутів різного наукового спрямування, інженерів, техніків. Найважливіше те, що плановане проф. Л.О. Симоненко зреалізує, відшукує найдоступніші шляхи поширення нормативного поля української термінології, посилення його навантаження в усіх суспільних сферах Української Держави.

Анатолій Загнітко

⁹ Березина української термінології : до 75-річчя з дня народження професора Л.О. Симоненко / автор вступн. ст. Н.В. Артикуца. – Київ: КНЕУ, 2011. – С. 18.